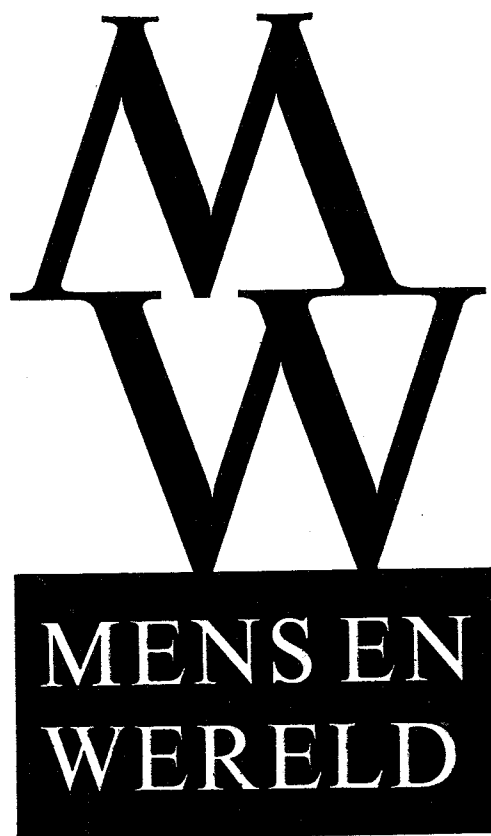

Zinvol ideaal in wereld zonder vrede

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Versijnt om de veertien dagen

**23ste jaargang nummer 24
21 december 1968**

Hoofredacteur: dr. A. L. Constandse

Redactieraad:

mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt
Corstius, H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort
Telefoon 03490-16474

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer (8 pag.) o.a.:

Mr. Dr. M. Rood-de Boer:

Het Jaar van de Mensenrechten (pag. 3)

D. Roethof-Ensing: De kurk moet van de fles (pag. 4)

L. Brandt Corstius: Omgeving (pag. 5)

P. Krug: Waarheid en Tolerantie (pag. 6)

KERSTFEEST in geen feest van de kerk of van het christendom. Het is dat nooit geweest, want in de vierde eeuw heeft het christelijk geloof zich aangepast aan de reeds eeuwen bestaande 'heidense' gewoonte om midwinter te vieren, de zonnewende, of mythologisch gezegd: de wedergeboorte van de zonnegod. In de Jezusfiguur herinnerde alles aan de invloed van de vele natuurreligies: Christus, met zijn stralenkrans, kan de dode levend en de blinde ziende maken; hij kan water veranderen in wijn; hij is het licht der wereld; hij was er vóór zijn geboorte en hij is er na zijn (schijnbare) dood. Maar het kerstfeest is ook daarom niet typisch christelijk, omdat het gewijd is aan de hoop op aardse vreugde en zinlijke lusten. Helaas was de boodschap omtrent 'vrede op aarde' al twintig eeuwen een ijdele belofte. De praktijk kwam dus voortdurend neer op het zoeken van ontspanning en vergetelheid op een kokende vulkaan.

HET zou echter onmogelijk en zinloos zijn de kerstvreugde bewust te willen vergallen door het gebod, alle ellenden der mensheid indachtig te zijn. Daarbij zou niemand kunnen leven, want de werkelijkheid in haar totaliteit is misschien iets verschrikkelijks als men haar kapot denkt. Daarop komt het ook niet aan: het gaat er immers om te proberen de wereld te veranderen, te vermenselijken. Het veel gehoorde gezegde 'in mensen een welbehagen' mag daarom best gewijzigd worden tot 'in mensen een onbehagen'. Want onlustgevoelens zijn een bron van opstandigheid. Het is een dwaling te menen dat men een optimist zou moeten zijn om een idealist te kunnen wezen.

DE meest verlamme drift in de mens is veeleer de angst, de vrees voor de medemens of voor duistere goddelijke of duivelse krachten, die ons lot fataal zouden beheersen. Die angst doet meer: ze verhoogt het gevaar. We zijn er de laatste maand getuige van geweest, in welke mate de bezetting van Tsjechoslowakije een paniek heeft gewekt: op driftmatige Russische beduchtheid voor het Westen is door tallozen onder ons geantwoord met een even radeloze en redeloze, op haat berustende primitieve reactie. Nog erger is dat deze ook kunstmatig is opgewekt. De Nederlandse regering had zelf een commissie ingesteld van verantwoorde-lijke, gematigde, geenszins radicaal-pacifisti-

sche adviseurs. Velen kwamen – na de tragedie van Praag – tot de conclusie (natuurlijk!) dat de Russische positie door de felle tegenstellingen binnen het oostelijk blok verzwakt was. De commissie-Van Panhuys waarschuwde eveneens tegen het doen herleven van de angstpsychose van de 'koude oorlog'. Zij achtte het 'van essentieel belang dat men zich ten behoeve van het beleid, gericht op de bevordering van de veiligheid in Europa, opnieuw bezint – hoe moeilijk dit ook is – op de intenties van de Sovjet-Unie.' En ze zei: 'De tegenwoordige bewapening en met name de op thermonucleaire wapens berustende 'balance of terror' tussen beide supermogendheden (S.U. en V.S.) maken het hoogst onwaarschijnlijk dat van Sovjetzijde zou worden gestreefd naar een doelbewuste militaire agressie tegen West-Europa, aangezien zulk een actie de Sovjet Unie onvermijdelijk in oorlog met de Verenigde Staten zou brengen.' Wie zou doelbewust afstevenen op wederzijdse zelfmoord? Toch heeft de Nederlandse regering dit rapport zoveel mogelijk doodgezwegen, en angst aangekweekt om nog meer wapens te kunnen kopen. Als of in het nucleaire tijdvak die wapens ons zouden bewaren voor volslagen vernietiging, als eens de hel der redeloze angst zou losbarsten!

EN dus blijft, ook in deze duistere dagen (duister in verscheidene betekenissen) de gezindheid der mensen van de grootste en doorslaggevende betekenis. Er zijn geen oorlogsmiddelen meer die veiligheid bieden of overwinning beloven. Zolang de wereld er vol van is kan het gebruik dier middelen alleen leiden tot aller ondergang. Misschien komt het zover, wie weet. Maar dan zal het zijn doordat een bepaalde groep het hoofd heeft verloren, in paniekstemming is geraakt, door angst tot zelfmoord is overgegaan. Laten wij in elk geval zo'n groep niet vormen. Als men van humanisten – hoe 'menselijk, al te menselijk' zij ook mogen zijn – iets mag verwachten, dan is het dat zij zich concentreren op hetgeen zij willen: het bezweren van de oorlogsgeest, leren te leven met onzekerheden (en zelfs met de atoombom!) en het hoofd koel, het hart beheerst te houden, omdat onbeteugelde haat en hartstocht het einde der menselijke civilisatie betekenen. En blijmoedig verheugd te zijn over het nieuwe zonnejaar.

KRITISCH ALLERLEI

Rebellie

IN een interview met het Handelsblad van 23 november lezen we: 'Wij moeten nieuwe, ook revolutionaire ideeën de gelegenheid geven tot ontwikkeling te komen. In die gekke wereld van ons is het van betekenis dat de hele sector van de kunsten kansen krijgt, om te helpen voorkomen dat we robotjes worden. Er is mij wel verweten dat ik te romantisch ben, halfzacht. Dat kan wel zijn, ik zie het zelf niet zo. De kunstenaar moet op de deur van de samenleving kunnen kloppen en roepen: hé mensen, het gaat de verkeerde kant op. Wat hij te zeggen heeft zal de ene keer verblijden, de andere keer choqueren. Die functie heeft de kunstenaar.' Wie deze woorden sprak? Minister Marga Klompé; en het sierde haar.

Duitsers

SINDS het bestaan van het Westduitse leger bedraagt het aantal dienstweigeraars vijftigduizend. Het percentage op het totale aantal dienstplichtigen is gestegen tot 1,1%. De laatste tijd is het aantal dw'ers ook toegenomen onder soldaten die al in dienst waren, dit jaar alleen reeds 2900. Van deze heeft zeventig procent het eindexamen gymnasium. De Westduitse bond van dw'ers ontplooit grote activiteit. De redenen, die voor de weigering worden opgegeven zijn voor 40% van religieuze aard, voor 34% van ethische aard en voor 15% van politiek karakter. Van de verzoeken om als gewetensbezwaarde te worden erkend worden er 80% ingewilligd. Men ziet dat er geen reden is te menen, dat er bij onze oosterburen helemaal niets veranderd zou zijn!

Jackie

VOLGENS de Groene zou er boven dit berichtje ook 'de verloren dochter' kunnen staan. In een brief aan het Vaticaanse weekblad L'Osservatore della Domenica had een lezer gevraagd of Jackie Onassis geëxcommuniceerd wordt wegens dat huwelijk met een gescheiden Grieks-Orthodoxe man. De pater-Franciscaan Gino Concetti antwoordt, theologisch en wel: Nee, dat doen we sinds 1966 niet meer. Maar... de katholieke partij bij een huwelijk als dit heeft wel haar geloof verzaakt. De kerk beschouwt haar als een 'openlijke zondares' die in een ongeordende verhouding leeft. Sacramenten zoals de communie en een kerkelijke begrafenis zijn haar onzegd, maar ze mag wel de mis bijwonen. 'Komt echter zo'n zondares tot berouw, dan stelt de kerk zonder schrikelheid de schatten der goddelijke genade voor haar open; maar zolang het verloren kind ver

weg blijft, wacht de kerk – zoals de vader in de evangelische gelijkenis – bezorgd en smartelijk op het tijdstip dat zij in vreugdekreten kan uitbarsten wegens de aanblik der thuiskomst.'

Ontkerstening

IN de NRC van 30 november schreef Riekus Waskowsky een leerzaam en intelligent overzicht van pas verschenen dichtbundels. En het is opmerkelijk, hoe vaak men daarin het verzet geregistreerd vindt tegen christelijke of kerkelijke opvattingen, met name in de 'underground', dat wil zeggen de 'subcultuur' van popmuziek, hippies, provo's, de moderne schelmenromans enz. In *Sterren* van Hans Verhagen vond de recensent 'het *carpe diem* van een wezenlijk niet-christelijke cultuur als die van het oude Rome. M.i. bestaat er qua mentaliteit een onmiddellijk verband tussen de tegenwoordige underground en bijvoorbeeld Plato's Symposium: een gesprek over de liefde in een tijd waarin het woord homoseksualiteit nog niet was uitgevonden, omdat de liefdesbelevenis ervan nog niet tot probleem was gemaakt...' De auteur meent dat in deze kitschwereld van popmuziek e.d. bepaalde ontwikkelingen van het z.g. secularisatieproces van de moderne samenleving te zien zijn, en dat deze nieuwe levensvormen redelijk leefbaar lijken.

Anti-gehuichel

IN het werk *De heilige huichelaar* van Johnny the Selfkicker (John van Doorn) vindt de recensent 'een literair verwerkte analyse van de meestal vrij overspannen 'heiligheid', die in deze halfgeseculariseerde cultuur wordt geprojecteerd op niet alleen happenende selfkickers, maar ook bijv. op prinsessen, Griekse scheepsbouwers, Perzische maharadja's, Kennedy's, Hitlers – enfin, het gaat niet zozeer om de naam van het beestje als wel om de verdrongen, meestal seksuele frustraties, die op bekende publieke figuren worden uitgeleefd.' Inderdaad is zulk een analyse de moeite waard. Over de bundel *Het gebruik van een wandspiegel* van Adriaan Morriën zegt de schrijver, dat hij hierin het protest ziet tegen een seksueel vijandige christelijke opvoeding. 'Bij Morriën zien we een zich afzetten tegen de absurde 'Sexualverneuring' van de genoten opvoeding, en de dichter leeft dit uit door de beladen woorden van vroeger (schede-roede) te gebruiken voor lyrische verheerlijkingen van het geluk dat men in bed vindt.' Inderdaad, de ontkerstening schrijdt snel voort.

Karel Appel Man met grote mond

Pastoor

PASTOOR Mazzi heeft in Italië zijn instemming betuigd met de bezetting van de kathedraal van Parma door een groep katholieken en daarom is hij een maand geleden door kardinaal Florit voor de keuze gesteld om óf zijn ontslag te nemen óf deze sympathiebetuiging met de kathedraalbezitters te herroepen. De parochianen van pastoor Mazzi hebben echter eenparig partij gekozen voor hun pastoor en in een brief aan kardinaal Florit deze uitgenodigd om zelf een bezoek aan de parochie te brengen om zich te overtuigen van het vele dat door Don Mazzi tot stand is gebracht. De kardinaal heeft hierop niet geantwoord, misschien uit boosheid, vermoedelijk ook omdat ongeveer een derde deel van de geestelijkheid van het bisdom Florence zich met Don Mazzi solidair heeft verklaard en hem een voorbeeldig zielzorger heeft genoemd. De katechismus van pastoor Mazzi, waarvan de eerste oplage van

5.000 exemplaren in enkele uren tijds was uitverkocht, wordt door de aartsbisschop veroordeeld omdat het boekje volgens hem de evangelische boodschap vooral interpreteert op het sociologische vlak, als verlossing uit onderdrukking en exploitatie.

Geen ketterij

EEN commissie van kardinalen heeft in de befaamde Nederlandse catechismus géén ketterijen ontdekt. Niettemin stemmen de Nederlandse bisschoppen er mee in een reeks wijzigingen en correcties aan te brengen op hun geruchtmakende werkstuk. De kardinalen in Rome willen dat de catechismus 'trouw de leer van de kerk zal weergeven' en 'enkele terzijde gelaten waarheden zal uitdrukken'. Dr. G. Mulder, die nauw betrokken was bij de samenstelling van het leerboek, sprak over 'een nieuw ingrijpen van Rome', dat zonder overleg met de schrijvers een aantal wijzigingen aan de bisschoppen oplegt. De redactie van De Volkskrant wijst er ook op, dat in de commissie van kardinalen geen Nederlander zitting had, terwijl 'iedere vorm van gesprek werd afgekap'. De onzekerheid over de geldigheid van de catechismus zal door de wijzigingen slechts groter worden. Wat ons betreft mogen de kardinalen zeggen wat ze willen, we behoeven er ons gelukkig niets van aan te trekken.

Mopperen

DE Italiaanse theoloog Franco di Torino heeft in een tijdschrift van en voor geestelijken in alle ernst de vraag gesteld of kloosterlingen niet verplicht moeten worden een vierde gelofte af te leggen naast die van armoede, kuisheid en gehoorzaamheid. Namelijk de gelofte om niet te roddelen over hun oversten en zich te onthouden van kwaadspreken en lasteren. Beter ware het de kloosterlingen te onthefpen van de andere drie geloften, als zij het zo moeilijk hebben!

Ode

(In oude versmaat)

Nooit had ik gedacht ooit te leren sterven,
onverwoestbaar jong, in mijn wijde mantel,
keek ik als in een droom opwaarts naar de ster der eenzame zielen.

Toen, verdriet, ben jij op mijn weg verschenen,
vol van zoete smart en van bittere droefheid;
van de wrede dood dronk ik toen de wellust tot op de bodem.

Levend word 'k verbrand, zo gekweld als Nessos,
of als Hercules, door zijn kleed vergiftigd;
't water van de zee kan het vuur niet blussen waardoor 'k verteerd word.

Door mijn eigen droom voel ik mij verzengen,
smelt ik in de vlam van mijn eigen vuurhaard;
zal ik daaruit ooit eenmaal nog verrijzen, stralend als Phoenix?

Ga uit mijn gezicht, ogen vol vertroebeling!
Onverschilligheid, treedt mijn hart toch binnen!
'k Wil mezelf weer zijn opdat ik nu eindelijk rustig kan sterven.
Mihail Eminescu

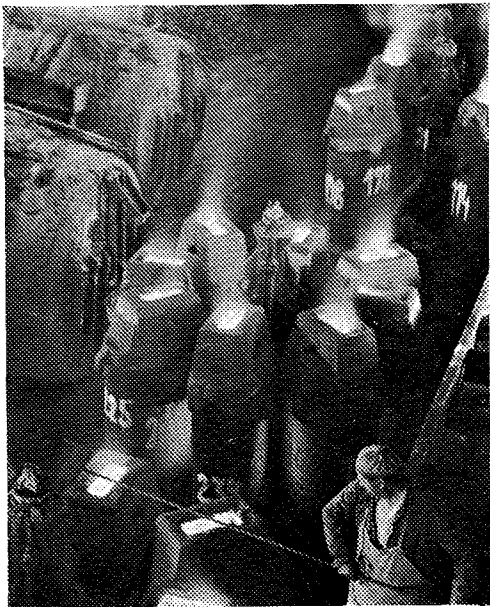
(Vertaald uit het Roemeens door Gerard de Ridder, uit de bundel *GEDichten*, Meulenhoff, Amsterdam.)

Het jaar van de mensenrechten

TOEN op 10 december in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het feit herdacht werd dat 20 jaar geleden de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens werd afgekondigd, hield deze plechtige herdenking tevens de afsluiting in van het zgn. Jaar van de Mensenrechten. We hebben ons toen afgevraagd of tussen 10 december 1967 en 10 december 1968 de rechten van de mens waarlijk gerespecteerd werden. Had het herdenkingsjaar werkelijk zin? Helaas zullen we moeten konstaten dat ook dit jaar vele schendingen van mensenrechten plaats vonden.

WAT in Griekenland gebeurt, is geheel in strijd met bijvoorbeeld art. 5 van de U.V.v.d.M.R. 'Niemand zal onderworpen worden aan folteringen, noch aan wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing.' Evenzeer wordt daar in de praktijk art. 9 overtreden: 'Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning.' Voor wie de foto's uit Biafra kent, is het beslist navrant, te lezen in art. 25: 'Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder begrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging...' Wat baat het de weduwen King en Kennedy dat art. 3 stelt: 'Een ieder heeft recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon'? Wat baat de hele Universele Verklaring van de Rechten van de mens?

VOOR we ons laten meeslepen door een te negatieve stemming en alles wat met de mensenrechten te maken heeft verre van ons werpen, is het misschien nuttig, eerst eens nuchter vast te stellen waar het allemaal om gaat. De Universele Verklaring die nu 20 jaar bestaat, is geen traktaat, geen internationaal verdrag. De verklaring heeft geen bindende kracht in juridische zin. Maar het is wel het eerste internationale instrument dat een zeer uitvoerige opsomming geeft van de rechten en vrijheden van de enkeling. De inhoud van de verklaring wordt onderschreven door de 125 lid-staten van de V.N., die vrijwel de gehele wereld omvatten.

De Smidse

De U.V. heeft grote invloed uitgeoefend op de grondwetten van de jonge staten, die in de afgelopen 20 jaar onafhankelijkheid hebben verworven. In de resoluties en de aanbevelingen van de V.N. wordt telkenmale verwezen naar artikelen van de U.V.v.d.Rechten v. d. Mens en in een aantal landen hebben de rechterlijke instanties bij hun uitspraken rekening gehouden met de U.V. Dit alles wijst op een positieve invloed die van de verklaring is uitgegaan in de 20 jaar van haar bestaan.

IN een artikel voor het Unesco Centrum schrijft mr. F. H. Thunissen, 'Dat de individuele mens zich bewust wordt drager te zijn van internationaal erkende en onvervreembare persoonlijke rechten is wellicht een van de grootste verdiensten van de Universele Verklaring.' Daar zou ik aan willen toevoegen, dat het nog belangrijker is, dat de individuele mens zich door de U.V. bewust wordt dat de ander, degene naast hem, eveneens drager is van onvervreembare, eigen rechten. Wie eerbiediging wenst van de eigen rechten zal zorg moeten dragen voor het respecteren van de rechten van anderen.

Maar het allerbelangrijkste is toch wel dat voor het waarlijk dragen van en respecteren van mensenrechten, een maatschappij nodig zal zijn, die er anders uitziet dan de huidige samenleving. Zo leidt een beschouwing over het mensenrechtenjaar en over de individuele vrijheden van de burgers onvermijdelijk tot een dringend noodzakelijke maatschappij-vernieuwing.

M. R.

Rassen in de V.S.

NAAR de opvatting van de adviescommissie van president Johnson voor de rassenrellen worden de Verenigde Staten verdeeld in twee gemeenschappen - een blanke en een zwarte, die niet gelijk zijn.

Volgens de commissie is de Amerikaanse politie voor sommige negers 'het symbool geworden van blanke macht, blank racisme en blanke onderdrukking. Het is een feit dat vele agenten deze houding der blanken uitdrukken en weerspiegelen,' aldus het rapport. 'De sfeer van vijandigheid en cynisme wordt versterkt door het wijdverspreide geloof onder de negers dat de politie wreedheden begaat en dat er een dubbele maat bestaat voor gerechtigheid en bescherming - een voor negers en een voor blanken.'

Zij stelde voor de betrekkingen tussen politie en de gettobevolking te verbeteren door een eind te maken aan onjuiste politiepraktijken, oprichting van lichamen voor onderzoek van klachten tegen politieoptreden en werving van meer negers voor de politie.

Ieder jaar ben ik er verwonderd over, hoe snel na Sinterklaas het hele stadsbeeld de sfeer van Kerstmis uitstraalt. Terwijl wij hier thuis nog volop bezig zijn ons door de speculaas, het banket, de borstplaat en de letters heen te eten en we kasten en laden moeten reorganiseren om er de nieuwe verworvenheden in weg te kunnen werken, worden er op straat alweer de eerste kerstbomen uitgeladen. Zelfs op onze bejaardenclub konden de mensen zich al weken geleden opgeven voor de kerstlunch; maar zo is dat nu eenmaal; als je iets wilt doen, moet je bijtijds je maatregelen nemen.

Onze gemeenschap van het H.V. begon dan ook al betrekkelijk vroeg in het nieuwe seizoen te piekeren over de jaarlijkse Kerstattentie voor de leden boven de zeventig jaar. Geen bloemetje nu eens deze keer, ook geen fruitbakje-met-een-kaars-in 't midden, hoe leuk dit overigens was; nee, er moest nu eens iets anders komen, helemaal anders. De keuze viel op de pas opgerichte amateurtoneelgroep 'Herman Heijermans', die zich had voorgesteld om de Heijermans-traditie in ere te herstellen en de avond voor Kerst de première te geven van een Heijermans-stuk. De kranten en de radio hadden er nogal wat aandacht aan besteed en er werd besloten dit gezelschap te vragen, of ze op een zondagmiddag in december voor onze oudere leden, tezamen met de Humanitas-bejaardenclubs, een voorpremière wilden geven. Dat wilden ze en er werd een zaal besproken, uitnodigingen werden verstuurd, toegangskaarten gedrukt. Gelukkig was er iemand, die tijdig ontdekte, dat op de Humanitas-toegangsbewijzen het adres van de zaal niet klopte. Bijna waren de nietsvermoedende bejaarden naar een verkeerde gracht gestuurd, waar op het aangegeven adres een verdacht huis gevestigd was. We hebben het nog net op tijd kunnen verbeteren.

De tweede klap kwam harder aan, want dat was, onder duizend excuses weliswaar, de mededeling van de leidster van de toneelgroep, dat de hele voorstelling niet door kon gaan, omdat de groep het niet meer deed! Weg Heijermans-traditie en wij, we hadden de zaal besproken, uitnodigingen verstuurd, 350 toegangskaarten laten drukken, mensen nog net op het nippertje van het slechte pad afgesleurd, consumpties besteld, vervoer voor invaliden geregeld, allemaal voor niets, want we hadden ze niets te bieden. Gedreven door schuldgevoelens, had de leidster van de groep intussen niet stilgezeten, maar links en rechts naar vervanging omgezien en tot haar opluchting was een bekende voordrachtskunstenares bereid om ons op haar enige vrije zondag te helpen. We waren gered en blij, dat wel, maar aan de andere kant, bij nader inzien, onder ons gezegd, één vrouw op het toneel, als je voor drie eenacters van Heijermans komt, dat was toch wel een beetje iel, maar het kon niet anders. Nauwelijks hadden we de actrice laten weten, dat we haar medewerking op hoge prijs stelden, of we kregen een aanbod van een amateurgroep, die een toneelstuk van drie bedrijven op hun programma had, dat ze dolgraag voor ons wilden opvoeren. Groot dilemma. Voorzichtig belde ik de voordrachtskunstenares op en die was onmiddellijk bereid terug te treden, achteraf ook wel blij met haar vrije zondag en ook, omdat ze al heel vaak voor bejaarden was opgetreden, zodat ze bang was, dat een groot aantal van de aanwezigen haar programma al kende. Het wordt dus een toneelstuk. Het zit wel goed, maar zou er nu nog iets mis kunnen gaan? Ik moet er niet aan denken, maar je weet het tenslotte nooit met die dingen.

De kurk moet van de fles

Op een flat vierhoog, ergens in een rustig, welhaast antiek gedeelte van Amsterdam, zit Mr. M. Knap in een ouderwetse stoel met hoge rugleuning. Als lid van de juridische sectie van de Humanistische Stichting 'SOCRATES' was hij betrokken bij de voorbereidingen, die geleid hebben tot de bijeenkomst van 'SOCRATES' op 19 oktober te Utrecht gehouden en gewijd aan het onderwerp van de abortus provocatus.

Er werden voor 't begin van de bijeenkomst enige vragen opgesteld ter bespreking in discussiegroepen n.l.:

1. meent men dat de strafbaarheid voor het uitvoeren van een abortus provocatus dient te worden afgeschaft, als een medicus de ingreep verricht?
2. is men van mening, dat in beginsel de wens van de vrouw voldoende motivering voor de ingreep moet zijn?
3. welke zouden de voornaamste indicaties dienen te zijn, om tot de ingreep over te gaan?
4. op welke wijze kan de vrouw met de arts in contact worden gebracht, die bereid is de ingreep te verrichten?
5. dient ook de vrouw, die de operatie ondergaat, strafbaar te worden gesteld?

'Hoe verliep de discussie in de groep, waar u deel van uit maakte?'

Mijn discussiegroep was toch niet in zijn geheel van mening: laten we de strafbaarheid maar afschaffen. Ook achtte men de wens van de vrouw in deze niet geheel voldoende. Men wilde vooral streven naar een overlegsituatie...

'Zijn dergelijke overlegsituaties dan in de praktijk haalbaar?'

Oh zeker, in Leiden kent men een abortus-commissie, verbonden aan de Universiteitskliniek. Een vrouw kan daar opgenomen worden en komt dan enkele dagen onder behandeling van een uitgebreid team van werkers. Daarna besluit dat team in gezamenlijk overleg of men tot de ingreep zal overgaan of niet. In Amsterdam bestaat een abortus-commissie van de Maatschappij van Geneeskunst en daar is het zo, dat

de huisarts in deze begeleidend kan optreden. 'En wat komt daar in de praktijk van terecht?' Ik dacht, dat het in de praktijk zo verloopt, dat de zaak via de huisarts, via eventueel een psychiater, gaat naar de gynaecoloog, die tenslotte tot de operatie kan overgaan, waarbij deze dan wel een klinische begeleiding behoeft. Daar zit 'm dan direct het eerste knelpunt: die klinische begeleiding namelijk. De ziekenhuizen liggen vol; ze komen ook met allerlei andere bezwaren ('jonge verpleegsters, die geconfronteerd worden met een dergelijk operatief ingrijpen...'). En men wil niet graag de naam hebben, dat in het betrokken ziekenhuis tot abortus wordt overgegaan...

'En het tweede knelpunt?'

Als mr. Knap op die vraag ingaat, blijkt opeens zijn grote menselijke betrokkenheid bij dit hele probleem. Wat hij vertelt over de emotionaliteit van de gynaecoloog, voelt hij zó goed aan en zo méé, dat het een onderton blijft voeren ook bij datgene, wat hij verder in het gesprek nog zeggen zal.

'Dat tweede knelpunt ligt bij de gynaecoloog, die de operatie uitvoert, hij kan m.i. moeilijk doen alsof hij daar niet emotioneel bij betrokken is en als ging het om een zaak van niks. Hoewel de operatie niet altijd zo verloopt dat de foetus in zijn geheel naar buiten wordt gebracht, is het in dat geval toch zo, dat de arts op dat moment met een gaaf menselijk wezentje in handen staat...

In Engeland, waar men na de invoering van de nieuwe wetten op dit punt, in de praktijk veel sneller tot legaal aborteren kan overgaan, blijkt nu reeds dat tal van gynaecologen een afwerende houding aannemen; menselijk gezegd zo van: 'we willen wel, maar alsjeblieft niet te veel!'

Om al die redenen en nog vele meer, zal men alles wat maar mogelijk is moeten doen om te komen tot chemische middelen, die in staat zijn op een bepaald moment een prille zwangerschap nog te onderbreken. Men schijnt in Zweden op dat gebied grote vorderingen te maken. Ook perfectionering van de huidige methoden tot voorkoming van zwangerschap zijn nog altijd dringend nodig.

Ik geloof namelijk dat het falen van die methoden voor de tegenwoordige praktijk het voornaamste knelpunt betekent.

'Hoe was nu het standpunt dat de meeste juristen tijdens de studiedag innamen, ten opzichte van de strafbaarheid van de medicus, die tot een abortus overging?'

Even is er een kleine glimlach van voldoening, als mr. Knap antwoordt: men vond het gewenst, dat de strafbaarheid wordt opgeheven. Dat is ook mijn mening. En hij zet in punten uiteen: Een dergelijk ingrijpen is een medisch ingrijpen en behoort tot het medisch terrein. Door het opheffen van de strafbaarheid zijn de arts, de maatschappelijk werker, de psychiater, de gynaecoloog, dat hele team waar misschien ook nog anderen toe kunnen behoren, vrij en openlijker in hun optreden. Door dat meer vrije en openlijker optreden, valt de 'noodzaak' van de weg naar de illegale aborteur weg. Naar mijn mening zou men dan de strafbaarheid van deze onbevoegden misschien nog moeten verzwaren. Hoewel het een cijfer blijft dat uit de lucht valt, schat men in ons land het aantal gevallen van illegaal ingrijpen op 20.000, met daarnaast, als een even duister gegeven, zo'n 2 à 3000 legale.

'Hoe vond u de sfeer tijdens de studiedag? Was die anders dan bijvoorbeeld een jaar of tien geleden het geval zou zijn geweest?'

Merkbaar anders. Dat staat, denk ik, mede in verband met de openlijkheid en de vrijmoedig-

heid, waarmee er thans over dit soort zaken gesproken wordt; trouwens, het valt ook te verklaren uit de algemene openheid ten aanzien van de sex. Men ziet het echt als het vrijmaken van een stuk persoonlijk leven!

Een grote merkwaardigheid vind ik, dat dit alles parallel loopt met de liberalisering van de houding tegenover de ongehuwde moeder en het onwettige kind. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het nieuw burgerlijk wetboek waar men een andere houding aanneemt dan vroeger, wat betreft de status van het onwettige kind. Men ziet het ongehuwde moederschap minder als 'maatschappelijke schande', er zijn ook veel meer hulpgroepen die zich met de ongehuwde moeder en haar kind bezig houden.

'Iets heel anders; kwam niet tijdens de conferentie het punt naar voren: laat de huidige praktijk maar zoals die is; de tendens naar meer vrijheid die er in zit, is goed, men moet die ontwikkeling vrij laten...?'

Inderdaad, men aarzelde om de kurk - de wettelijke strafbepaling - van de fles te nemen. Maar het is *mijn* mening niet.

Ik zie de medicus als de man met een zelfstandige verantwoordelijkheid, verantwoordelijk voor elk advies, elk ingrijpen of het nu gaat om het voorschrijven van aspirine of het transplanteren van organen. Medisch ingrijpen moet de verantwoordelijkheid van de medicus blijven; om zijn kennis, zijn ervaring, zijn bevoegdheid, dient aan de arts het laatste woord te zijn. Natuurlijk zal hij rekening hebben te houden met bepaalde wensen van zijn patiënten en dient hij die wensen te toetsen. Maar alleen de arts heeft te beslissen. Nu kan men vragen: hoe? alleen? met behulp van andere deskundigen? Dat alles ligt in het vlak van de ontwikkeling van de medische ethiek. Ik zeg: maak het ingrijpen van de arts vrij! Alleen wanneer men de arts vrij maakt in zijn beslissing, kan men tot een sluitender geheel komen.

Ik ben bepaald geen groot voorstander van de abortus, maar ik sta aarzelend tegenover de methoden die thans worden gevolgd in de vorm van de psycho-sociale indicatie, aarzelend ook tegenover de mogelijkheid van de psychiater om een juiste beslissing te geven. Alle beoordelingen moeten los komen te staan van de 'strafbaarheid'. De medicus moet kunnen beslissen zonder op de rand van de strafwet te balanceren. De kurk moet van de fles, waarin de zaak is gaan gisten...

Ik ben blij dat uit de bijeenkomst van juristen en medici, tenslotte dit belangrijke punt naar voren kwam: de huidige strafbaarheid van de medicus moet niet worden gehandhaafd. Afgezien van de politieke haalbaarheid op dit moment, is het goed dat wij dit geluid kunnen laten horen.

Aan de beantwoording van de vraag hoe het in de praktijk daarna verder zou moeten gaan, is de conferentie eigenlijk niet meer toegekomen, ook al omdat men daar veel minder eenstemmig over was.

'Ligt het mede aan het humanistisch 'milieu', denkt u, dat men tot dit resultaat kwam?'

Niet eens zozeer; ook in andere groeperingen is men met dit onderwerp bezig en wordt er op analoge wijze over gedacht. Overal is dat hinken op twee gedachten waar te nemen: enerzijds het standpunt, dat de huidige ontwikkeling naar meer vrijheid op het gebied van de abortus provocatus bevredigend is, anderzijds degenen die menen, dat de invloeden die op de huidige ontwikkeling remmend werken, weggenomen moeten worden.

DOKIE ROETHOF-ENSING

Marisol, De familie

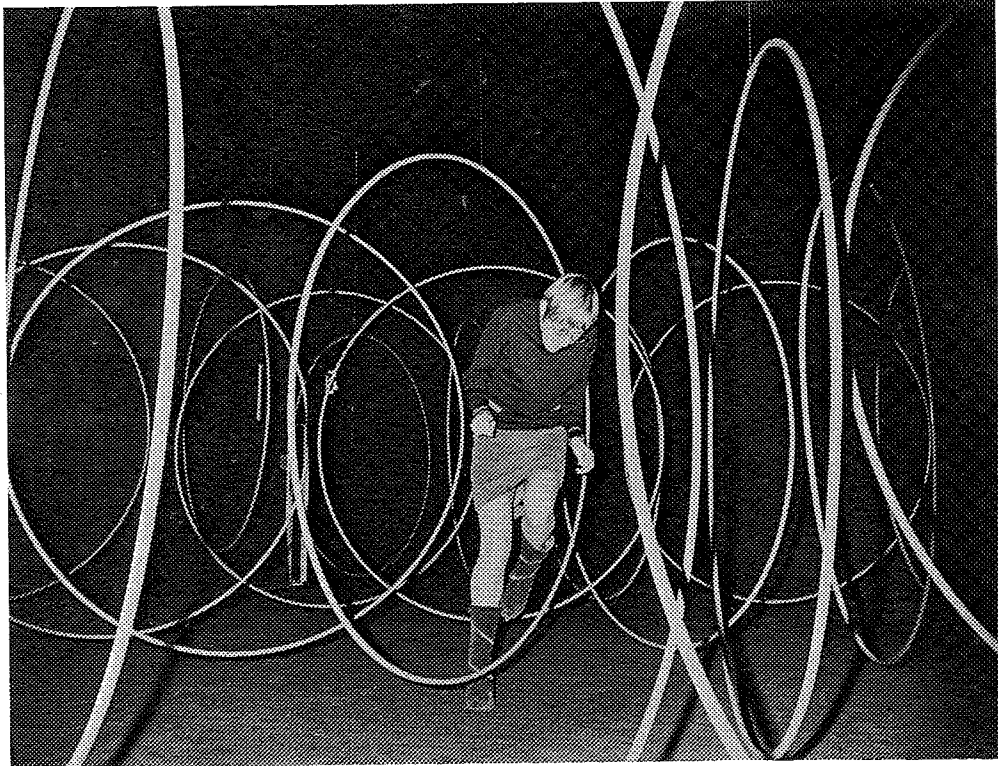
Omgeving

KUNST (u mag kiezen hoofd- of kleine letter) leert kijken. Ik althans kijk door het contact met kunst (u ziet het, voor mij een kleine letter) veel bewuster naar vormen en kleuren van mijn omgeving, dan ik anders zou doen. En ik geloof dat het iedereen zo vergaat. Hoe minder men contact met kunst heeft, hoe langzamer die bewustwording gaat.

DE meeste mensen vinden een lommerrijk bos-landschap 'mooi'. Ik zou graag eens een wandeling met een twaalfde eeuwse mens maken langs een klaterend beekje door glooiende bossen, zo tegen zonsondergang. Zou hij zuchten slaken, met de ogen rollen en de zwijmelende zinnen spreken, die uiting moeten geven aan de gelukzaligheid, die wij, renaissancistische en post-romantische mensen, op dat moment ondergaan? Hoe het ook zij, het waren kunstenaars, die aan het eind van de vorige eeuw lieten zien dat ze genoeg hadden van het romantische landschap. Ze wilden de natuur 'objectiever' registreren, wat er op neer kwam dat ze echt buiten gingen schilderen en hun aandacht richtten op het licht, de lichtval, de telkens wisselende kleuren onder verschillende belichting. Eerst intuïtief, de impressionisten, toen ook wetenschappelijker, de neo-impressionisten. Zij plaatsten zeer kleine eenheden van ongemengde kleur naast elkaar op het doek. In het oog van de beschouwer zouden de kleuren zich dan mengen tot het ware beeld.

DIE aandacht voor de kleur blééf bij de expressionisten, die er de emotionele gevoelswaarde van onderzochten; niet systematisch, maar intuïtief. Een bewust systematisch onderzoek naar kleuren, vormen en materialen vond plaats in de jaren twintig in het 'Bauhaus' in Duitsland en aanverwante groepen als 'de Stijl' in Nederland. Kleuren en vormen werden op het doek gezet zonder referenties aan mens of natuur om hun eigen waarden beter te kunnen onderzoeken. 'Abstracte kunst' is voor hun produkten een veel gebruikt woord. Zij beschreven het liever met 'concrete' kunst: vorm en kleur als concreet gegeven. De Bauhaus-mensen waren zich ook bewust van de mogelijkheid die kunst biedt om mensen te leren kijken om hen bewuster te maken van hun omgeving. Ze hielden zich bezig met architectuur, stadsplanning, interieur en de vormgeving van gebruiksvoorwerpen. De opkomst van het nazisme maakte hun werk in Duitsland onmogelijk; velen vertrokken naar Amerika, waar hun ideeën verder doorwerkten. Een tentoonstelling van de Bauhaus-activiteiten tussen 1919 en 1933 is tot 10 januari in het Stedelijk Museum in Amsterdam te zien.

HET samenstellen van een dergelijke tentoonstelling wijst op de hernieuwde belangstelling voor de omgeving-vormende mogelijkheden van kunst. Hernieuwd, omdat in de jaren '40 en '50 voor het merendeel kunst werd gemaakt, die de persoonlijke gevoelens, stemmingen en ook de fysieke bewegingen van de kunstenaar registreerde. Reactie op deze abstract-expressionistische vloedgolf was weer het onderzoek naar vormen, kleuren en materialen. De techniek had intussen gezorgd voor vele nieuwe materialen en nieuwe toepassingsmogelijkheden. Beelden hoefden niet meer van steen, hout of klei (en dan eventueel in brons gegoten) gemaakt te worden, maar ook ijzer, plastic, polyether en andere kunststoffen konden gebruikt worden. Verf hoefde geen olieverf of waterverf

meer te zijn maar kon ook met andere chemische middelen gemaakt en daardoor ook anders aangebracht worden, gespoten bijvoorbeeld. Al deze middelen willen de kunstenaars onderzoeken en gebruiken voor hun vormgevingen.

EN als lijn en kleur bij het Bauhaus al 'concreet' werden gebruikt, waarom zou je dan ook licht niet concreet gebruiken: lampen plaatsen in donkere ruimten, projecteren op een wand en waarom geen draden spannen als concrete lijnen, kleurvlakken op de grond en tegen elkaar zetten, bewust kleur geven aan wanden, vloeren en plafonds? Hoeveel verschillende mogelijkheden er zijn om nieuwe omgevingen te construeren laat een tentoonstelling in Utrecht zien. De tentoonstelling 'Environments' is tot 5 januari te zien in het Catherijne-convent in de Langenieuwstraat.

DE beschouwer wordt nadrukkelijk in het kunstwerk betrokken. Hij staat bijvoorbeeld midden in een ruimte (5 x 5 x 2 m), waarvan muren, plafond en vloeren in grote vierkanten zijn verdeeld in zes verschillende kleuren; een rode en een groene lamp schijnen of beide of apart of niet. De beschouwer ervaart de wisselende intensiteit van de kleuren. Tegelijkertijd hoort hij geluid: hard, zacht, hoog of laag. Na elkaar ondergaat hij wisselende structuren van licht en geluid, die elkaar blijken te beïnvloeden. Er wordt met geluid, water, lucht en licht gewerkt. Geen geschilderde storm boven zee, maar wind, die waait door een lange plastic zak – je kan er wiebelend op zitten of over lopen – en water in plastic, waarop je kan deinen. Licht reageert op geluid: praat je harder dan wordt het licht sterker. Je hoeft geen toeschouwer meer te zijn maar kan meehelpen het kunstwerk, je omgeving, te vormen: twee flitslampen leggen je schaduw vast op een lichtgevoelige wand; je kan optreden door flesjes stuk te gooien tegen een ijzeren plaat: licht kaatst terug in de terugstuitende scherven. Je kan rook blazen in een ruimte waar lampen van boven af schijnen in holle spiegels op de grond: de rook maakt op fascinerende wijze de lichtbanen zichtbaar. Je ruimte kan opeens volhangen met ijzeren ringen, waar je doorheen moet lopen en die in beweging gezet met tinkelend geluid tegen elkaar botsen (zie afbeelding). De ruimte van Peter Engels valt slechts te betreden door

Bijschrift foto: 'Ringen', gemaakt door de 'Groupe de recherche d'art visuel' in Parijs. Te zien en te beleven op de tentoonstelling 'Environments' in Utrecht tot 5 januari 1969.

een gordijn van ijzeren kettinkjes, dat een heel klein beetje onder stroom staat; door een schokje ervaar je de grenzen. Met al zijn zintuigen de mens zijn omgeving bewuster laten ervaren, dat is wat deze kunstenaars zeer concreet doen.

LIESBETH BRANDT CORSTIUS

Pacifisme

De werkgroep van Christen-radicalen, die op 1 juni in Utrecht een openbare vergadering heeft gehouden, heeft zich in grote meerderheid uitgesproken voor het afschaffen van kernwapens voor ons land. Dit moet worden gevolgd door een geleidelijke conventionele ontwapening in geheel Europa. Ons land dient zijn Navo-partners te overtuigen van de noodzaak om tot overeenstemming te geraken met het Warschaupact voor denuclearisering van de Atlantische Oceaan tot aan de Russische westgrens. Amerikaanse en Russische troepen zouden zich gelijktijdig uit dit gebied moeten terugtrekken.

Als Nederland er niet in zou slagen zijn Navo-partners te overtuigen dient ons land zelf met initiatieven op dit terrein te komen, zo zeggen de Christen-radicalen.

Slaven

IN een zitting van de commissie der mensenrechten van de Verenigde Naties is meegedeeld, dat nog twee miljoen mensen – en misschien zelfs vier miljoen – in slavernij leven. Dit komt het meest voor in Afrika en in Saoedi-Arabië, hoewel er ook in bepaalde delen van Azië nog kinderen worden verkocht. In alle staten is slavernij bij de wet verboden, maar dit zegt niets. Gemeld werd dat een bank had erkend, de betaling te hebben geregeld voor de levering van een contingent dwangarbeiders van één staat naar een andere staat. Deze slavernij wordt gecamoufleerd door contracten voor levenslange dienstbaarheid.

Op mijn woord

In de Nieuwe Linie heeft Gabriël Smit, na het verschijnen van zijn nieuwe dichtbundel 'Op mijn Woord', in een interview met Ben Bos een aantal dingen gezegd, die wij hieronder citeren. Ook deze katholieke auteur symboliseert de grondige veranderingen in levens- en wereldopvatting in deze tijd, hoewel hij noch een atheïst noch onchristelijk is geworden.

ALS je mij op de man af vraagt: voel je jezelf rooms-katholiek, dan zeg ik nee. Misschien is dat wel vervreemding. Ik weet niet eens meer of ik wel katholiek ben. Van het christen-zijn zou ik wel iets waar willen maken, dat wel, dat blijft er over, denk ik, zeker weten doe ik het niet, ik geloof het. Maar de kerk, de organisatie, daar kan ik niet meer tegen, ik kan de kloof tussen mij en de kerk niet meer overbruggen. Ik word ook geen lid van een voetbalclub waar ze honkbal spelen. Te bedenken dat de kerk wel altijd mijn woonplaats is geweest...

Mijn leeftijd staat het me niet meer toe; ik wil mezelf niet meer voor de gek houden. In de poëzie lukt me dat. Twintig jaar geleden zou ik drie sonnetten op een middag hebben geschreven, ik zou gezegd hebben: Mijn god ik verlang naar u. Als zo'n regel nu in me opkomt dan denk ik: kom, ik ga een pilsje drinken, dan is het wel over. Trouwens moet ik schrijven mijn god? Dat woordje mijn kan in ieder geval weg en dan houd je alleen god over, maar naarmate je meer over hem spreekt zeg je minder. Ik weet het niet meer, vroeger wel, nu niet, ik weet het niet zeker: de aanwezigheid gods en dan verlang je er ook niet meer naar...

EEN jaar geleden zei ik nog: ik geloof in het credo, dat is mijn laatste houvast. Dat zeg ik nu ook niet meer. Dat houvast ben ik nu ook kwijt. Overigens maakt de paus het je gemakkelijk om uit de kerkgemeenschap te gaan; iedere keer dat hij zijn mond opendoet trapt hij je verder weg. Neen, ik kan niet meer naar de kerk. Anders bedrieg ik mezelf. Ik heb een tijd solidair willen blijven met de jongens, die binnen de kerk blijven vechten voor een ruimte, die ze niet krijgen, maar ik kan het niet meer, ik heb er mijn leeftijd niet voor. In je bestaan maak je toch al te veel gebruik van het vanzelfsprekende, te weinig van het eigenlijke. Ik ben nu achteenvijftig, ik kan me de weelde van het vanzelfsprekende niet meer permitteren, zoveel tijd heb ik niet meer. Langs de weg van het gedicht kan ik mezelf echt leren kennen...

Ben, jij kent me niet zo lang; jij kent mijn verleden niet, het verleden van mijn generatie. Ik heb ernstig geprobeerd een dichter te zijn van een kerkelijke gemeenschap; ik geloof het niet meer. Ik heb ze vroeger verhaaltjes verteld, maar waar het allemaal om gaat, daar heeft het nauwelijks iets mee te maken. Het gaat er voor mij nu om, los van de schijnoplossingen waar ik aan geleden heb, tot een authentieke plaatsbepaling te komen van de vraag: wie ben ik? Natuurlijk, ik weet het wel, een mens moet sociaal geëngageerd zijn, dat is helemaal waar, maar voor mij geldt nu de vraag: Wie ben ik? Het is een pijnlijke vraag. Je bent minder dan je hoopte te zijn. Mijn dichten is bescheidener, kwalitatief genomen...

MIJN volgende bundel gaat over dingen, dingen zijn enorm belangrijk voor me. Ik heb verzen geschreven in de veiligheid van het symbool, het teken; de dingen hebben de symbolen en

tekens verloren. Ze worden zichzelf. Mag ik een voorbeeld geven? Op de schoorsteenmantel staat een bos bloemen; vroeger zag ik die bloemen als een hymne op de aanwezigheid van de algoede god; zo zie ik die bloemen niet meer; nu zie ik: mijn vrouw houdt van mij, zij heeft ze er neergezet. Vroeger was alles geladen met een boodschap, nu is alles een verwijzing naar de mens. Je kunt god niet alles in de schoenen schuiven...

Nu preek ik voor de laatste keer van mijn leven. Het christelijk mensenbeeld is het enig ware beeld. Christus is toch wel iets, laten we eerlijk zijn. Wat is het beslissende van zijn optreden? Hij kan liefde en vrijheid laten samengaan. Bij de mensen is liefde vaak: willen hebben. Waar ik van hou: dat moet ik hebben. Liefhebben is de ander zichzelf laten zijn, is luisteren, in eerste instantie, is ruimte maken...

IK heb respect voor een theoloog als Van Buuren. Hij is een ongelovig gelovige; zo'n man spreekt me aan, ook nu nog. Maar iemand als Teilhard de Chardin, daar word ik beroerd van. Het werk van Teilhard vind ik het grootste, vierkante, mooi verpakte boerenbedrog, dat ik ken.

Ik heb in het verzet gezeten tijdens de oorlog. Nee, laat maar, vraag me maar niets. Het is al lang voorbij. Ik heb een zeer merkwaardige herinnering aan de oorlog. Pal na de bevrijding vroeg ik Henriëtte Roland Holst of zij iets tegen de Nederlanders wilde zeggen voor de radio, in een programma, waar ik aan meewerkte. Zij wilde wel; haar onderwerp? Indonesië. Ze wilde duidelijk maken dat nu Nederland bevrijd was, wij ons wel moesten realiseren, dat wij de Indonesiërs op hetzelfde lot trakteerden, als de Duitsers ons hadden gedaan. Die vrouw had zieleleed. Ik vergeet het nooit meer. De uitzending van haar opvatting en boodschap is nooit doorgegaan, dat kun je wel nagaan...

Ik heb mijn moeder eigenlijk niet gehad; ik heb geen komaf; ik kan nergens op terug vallen; ik heb niets anders dan de toekomst. Achteraf hoorde ik dat mijn moeder een volgeling was van Domela Nieuwenhuis; daar ben ik trots op...

Han Krug

waarheid en tolerantie

IN M. EN W. van 23 november heeft L. A. Vreeswijk mijn artikel in M. en W. van 11 mei gekritiseerd. Schr. meent, dat waarheid en tolerantie 'een absurde combinatie' vormen. Dit verwondert mij. Wie de geschiedenis kent, weet dat brandstapels en concentratiekampen de trieste getuigen zijn van de relatie waarheid-(in)tolerantie. Vroeger was het de godsdienstige 'waarheid', in onze eeuw vooral de politieke 'waarheid' of zelfs de 'waarheid' van intellectuelen, die leidden tot intolerantie en vervolging. Men behoeft slechts te denken aan de slachtoffers van Stalin en Hitler, de schrijversprocessen enz.

Voorts nog dit: Schr. heeft blijkbaar de opzet van mijn artikel niet begrepen. Er wordt door velen op velerlei wijzen over waarheid en waarheden gesproken. Ik heb in mijn overdenking verschillende 'soorten' waarheid, zoals deze zich in gesprekken en lectuur aan ons voordoen, de revue laten passeren, juist om tot enige klaarheid en begripsverheldering te komen. De heer Vreeswijk doet niets anders dan zijn begrip 'waarheid' tegenover dat van anderen stellen.

Hij meent nu, dat men ten opzichte van 'waarheid' niet tolerant kan zijn. Ook ik ben uiteraard van mening, dat onwaarheid, leugen en bedrog bestrijding verdienen. Maar helaas toont de geschiedenis ook aan, dat niet de onwaarheid (of wat men daarvoor houdt!) wordt bestreden, maar in de eerste plaats de drager en verkondiger daarvan. Men kan datgene bestrijden, dat men als onwaarheid ziet (waarbij men evenwel niet uit het oog moet verliezen dat ook de waarheid dynamisch, veranderlijk kan zijn), men zal evenwel tolerant moeten zijn tegenover hem of haar, die de 'onwaarheid' verkondigt. Anders is noch dialoog noch democratie mogelijk.

De heer Vreeswijk beschouwt een levensovertuiging niet als waarheid. Dit is zijn goed recht, maar anderen denken hierover anders en men kan dit feit moeilijk negeren! Zij spreken ook van 'waarheid'.

KARL JASPERS heeft in zijn 'Wijsgerig geloof' twee figuren naast elkaar gesteld: Galilei en Bruno. Beiden verkondigen hun 'waarheid'. Galilei kon zijn stellingen bewijzen door middel van het experiment. Als zodanig was zijn waarheid algemeen geldig. Toen men hem met de kerker dreigde trok hij zijn verklaringen in. Op den duur zou immers een ieder toch de juistheid van zijn waarheid moeten erkennen. Anders lag de zaak echter bij Bruno. Hier was sprake van een andere 'waarheid', een persoonlijke levensovertuiging. Zijn visie inzake de oneindigheid van het heelal kon in zijn tijd noch bewezen, noch door middel van experimenten weersproken worden.

Jaspers zegt over Bruno: 'Bruno was bereid vele zijner stellingen te herroepen, behalve de voor hem zelf beslissende... hij stierf de martelaarsdood... Waarheid waaruit ik leef, is er slechts zolang ik mij met haar vereenzelvig. Zij is in haar verschijning historisch, als objectieve stelling niet algemeen geldig, maar voor wie zij geldt, geldt zij onvoorwaardelijk.' Tot zover Jaspers.

De heer Vreeswijk merkt nu op, dat hier geen sprake is van 'waarheid', maar van een 'mening'. Een mening is evenwel iets, dat ons diepste wezen en onze opvattingen over de zin van leven en werkelijkheid, nauwelijks raakt. Ik kan menen, dat mijn buurvrouw dertig jaar is, maar morgen geef ik deze mening misschien voor een andere, wanneer ik enkele nadere gegevens over haar heb gekregen. Voor een 'mening' beklint men noch de brandstapel noch laat men zich ervoor kerkeren, zoals Socrates, Boëthius, Bruno en de vele slachtoffers van totalitaire regimes.

P. KRUG

Hoe de vrede te leren

ONLANGS verscheen de 2e druk van het boek van drs. S. C. Derksen 'Hoe leren we de vrede'.* Het allesbeheersende probleem van deze tijd is volgens de auteur de kritieke politiek-militaire situatie. In dit verband wijst hij op de groei van de nucleaire en andere (nog verschrikkelijker) vernietigingswapens. Alleen wat betreft de eerste is er reeds voldoende vernietigingsmateriaal beschikbaar om de hele wereld met al haar bewoners een groot aantal keren te vernietigen, en de 'overkill' neemt nog steeds toe. Veranderingen in mentaliteit en in onze politieke en sociale structuren zijn daarom dringend noodzakelijk. Onze gedrags- en denkpatronen zijn ontleend aan een voorbijge periode uit de geschiedenis, en passen niet meer bij het huidige feitenbestand. Anders gezegd, de techniek is veel sneller gegroeid dan onze sociale kennis en inzichten. Als gevolg daarvan lijkt de moderne mens op een aap die in de geweldige Rolls Roys rijdt, met alle gevaren van dien. Aanpassing van onze sociale opvoedingstechnieken aan de situatie van nu is de enige kans om deze situatie te overleven. Deze technieken moeten de mens in staat stellen zich in een steeds groter en steeds ingewikkelder wordende wereld enigszins thuis te voelen, want de psychisch onstabiele onevenwichtige en onbevredigde doorsneemens vormt in onze tijd een groter gevaar voor de vrede dan de staatslieden. Leren omgaan met de spanningen en tegenstrijdigheden van deze tijd is de meest dringende opdracht waarvoor elke mens zich op het ogenblik geplaatst ziet.

EEN belangrijke taak is hier uiteraard weggelegd voor het gezin, de school, t.v. en andere opvoedingsmedia. Gezinsopvoeding is nog altijd van grote betekenis. De school heeft volgens de schrijver geen al te beste reputatie op het gebied van de vredesopvoeding. Vooral het geschiedenisonderwijs is nog een sterk negatieve factor. Dit geldt zowel voor de landen van het Oostblok als voor die van het Westen. Drs. Derksen geeft hiervan een groot aantal sprekende voorbeelden. Een meer objectieve en meer actuele informatie is nodig om de eenzijdigheid en betrekkelijkheid van het eigen standpunt te leren kennen, en om een effectieve publieke mening te doen ontstaan. Het belang van zo'n openbare mening is evident in een tijd met steeds meer en steeds machtiger beïnvloedingsmedia.

DAARNAAST gebruikt de school verouderde leermethoden. Er is geen opvoeding tot democratie. Kees Boeke's ideaal van de vrije school is nog verre van gerealiseerd. Zelfs van een kritische universiteit is nog nauwelijks sprake, laat staan dat we kunnen spreken van een kritische middelbare school. Dit terwijl men weet dat de democratische opvoedingsprincipes niet alleen betere leerresultaten maar ook minder agressieve gedragsmethoden opleveren. Nog ernstiger is volgens de schr. het ontbreken van adequate leer- of onderwijsprogramma's. Hij wijst hier op de meer dan gebrekkige staatsburgerlijke vorming en spreekt in dit verband van een 'wereld vol idioten' (het Griekse woord 'idioten' betekende oorspronkelijk mensen die niet aan politiek doen). Ook de fundamentele levensvragen (wie zijn we, waar leven we voor, enz.) komen in onze schoolopvoeding nauwelijks ter sprake. Instructie heeft de voorrang boven het aanbieden van wat eenvoudige maar elementaire levenskennis. Hierdoor worden veel jongeren (en ouderen) het slachtoffer van de waan van de dag. De exploitatie van de tienerager door de reclame enz. is hiervan een spre-

kend voorbeeld. De school zal onze aanstaande volwassenen duidelijk moeten maken, dat medelijden en medeleven (humaniteit) in onze tijd niet iets is om zich voor te schamen maar een voorwaarde voor het voortbestaan van deze wereld. 'Er is maar één ding beter dan de mens, een andere mens', schreef de dichteres Ellen Warmond.

Last but not least is er behoefte aan een meer expliciete vredesopvoeding op onze scholen. De schrijver noemt een aantal mogelijkheden: het laten maken van vredesgroepsprojecten, het laten samenstellen van vredeskranten, het organiseren van kleine tentoonstellingen, nauwere samenwerking met allerlei vredesinstituten (Unesco, Polemologisch Instituut, Sjaloom, Novib enz.).

Het boek eindigt met de vraag of idealisme in deze tijd nog zin heeft, en is ook als zodanig voor de humanist van betekenis. Het antwoord op deze vraag is een opdracht tot coëxistentie. Alles in deze wereld hangt af van de vraag of we zullen kunnen leren met de tekorten van ons zelf en met die van anderen om te gaan.

*) Drs. S. C. Derksen: Hoe leren we de vrede. (Uitg. Wolters-Noordhoff, Groningen).

(De Libertijn)

Moderne slavernij

*Want wij weigeren duurzaam te berusten in de absurditeit, dat de grote meerderheid van de mensen vrede verlangt, en oorlog voert.
G. Stuiveling in het wv/dw van 12-11-'67.*

HET geeft mij altijd al een gevoel van bevrediging wanneer ik de aandacht op zo'n absurditeit gevestigd zie. Het vaststellen van zo'n absurditeit en de mededeling daarin niet duurzaam te willen berusten, klinkt wel hoopvol, maar vraagt toch naar meer doorlichting en naar middelen om deze absurditeit om te zetten in redelijk handelen. De vraag moet toch worden gesteld: hoe komt het, dat het grootste deel der mensen vrede verlangt en oorlog voert? Zou het antwoord daarop niet moeten zijn dat een kleine minderheid de oorlog wil en deze veel machtiger is dan die grote meerderheid? In de tijden die achter ons liggen was de adel en geestelijkheid ook ver in de minderheid, maar zij beheerste volkomen de meerderheid. En deze toestand is in wezen nog zo.

De tijd dat een slaaf op de markt kon worden gekocht of verkocht en dood geranseld is achter de rug. Na Engeland, Frankrijk en Nederland werd ook in Amerika de slavernij in 1862 officieel afgeschaft. Maar een slaaf die vrij kwam kon niet in zijn levensbehoefte voorzien, dan alleen door zich weer te verhuren bij zijn meester. En het is tot op heden toch nog altijd zo, dat 10% der mensheid de gehele aarde met al zijn rijkdommen in eigendom heeft en 90% der mensheid van deze 10% afhankelijk is. Zo is het in de zgn. arme landen en ook in de zgn. rijke landen.

DE VRAAG, hoe het komt, dat de meerderheid der mensen vrede wil en oorlog voert, wordt hierdoor al wat doorzichtiger. We beginnen al met de dienstplicht. Al de jonge mannen komen aan de beurt en worden bij goedkeuring onder de krijgstuicht geplaatst. Tolstoj schreef daarover: 'De militaire slavernij is de ergste van alle slavernijen.' En Bart de Ligt sprak op 6-6-1915 als predikant der Ned. Herv. gemeente in de kerk te Eindhoven: 'Wat de staat zegt, moet onverbiddelijk geschieden. Wij vinden het belichaamd in dat vervloekt militaristisch systeem. Wat is dat voor een systeem? De soldaat staat onder de korporaal, de korporaal onder de sergeant, deze onder de officier, deze onder de hoofdofficier; eindelijk komt de generaal. Maar die is als een handvat in de hand van de regering, die hem richt; 't zij rechts, 't zij naar links. Beweegt de regering de generaal, dan bewegen allen mede; 't is een machine. En zegt de generaal: 'schiet' — zo schieten allen, waarop dan ook; al was het op het hart van Jezus Christus.'

AL heet dus de slavernij afgeschaft, de militaire slavernij is nog in volle bloei en wordt gebruikt door die 10% der bevolking om hun bevoorrechte positie te handhaven. Het zijn dan ook de militaire slaven die zes miljoen joden en vele miljoenen anderen hebben vermoord. Eichmann heeft geen enkel mens enig lichamenlijk letsel toegebracht en zijn rechterhand Frans Novac stond vermeld als 'de moordenaar achter de schrijftafel', omdat hij bij al dat doden niet van achter zijn schrijftafel was weg geweest. Evenmin is Johnson een moordenaar want hij zal in Vietnam zeker geen mens hebben gedood. Het zijn ook daar weer de militaire slaven die Vietnam tot een kerkhof maken. Tegen deze slavernij moeten wij ons dus verzetten.

Hilversum

J. HAGEMEIJER SR.

Naschrift. Wij betwijfelen of de eigendomsverhoudingen zo beslissend zijn, als de heer Hagemeijer meent. Helaas gedragen staten, die door communisten worden geregeerd en waarin de privé-eigendom der productiemiddelen is opgeheven, zich niet veel anders dan staten met een kapitalistisch of feodaal regime, welke 'kleur' en welke grondslag ze ook zeggen te hebben. Overigens wijzen wij op de wet, die het gewetensbezwaarden mogelijk maakt, niet-militaire arbeid te verrichten, en op de toenemende actie voor 'alternatieve dienstplicht': ten behoeve van zieken, armen, achtergebleven gebieden, hulpverlening bij rampen enz. (Redactie)

Radio lezingen

RADIO (Hilversum II)

Zondag 22 december 9.45-10 uur: A. Saalborn: 'Persoonlijkheid en de grenzen van de democratische vrijheden'.

Zondag 29 december 9.45-10 uur: Gesprek tussen roomskatholieken en humanisten.

ORIËNTATIE

serie A: *Huwelijk en gezin*

- 1 verkering en verloving
- 2 trouwen
- 3 gezinsvorming en opvoeding
- 4 het gemengde huwelijk
- 5 gezin en maatschappij

serie B: *De mens en zijn wereld*

- 1 atoom en kosmos
- 2 existentie
- 3 evolutie
- 4 autonomie
- 5 relativiteit

serie C: *Aziatische godsdiensten*

- 1 islaam
- 2 confucianisme/taoïsme
- 3 hindoeïsme
- * 4 boeddhisme
- * 5 zen-boeddhisme

serie D: *Wereldproblemen*

- 1 het bevolkingsvraagstuk
 - 2 welvaart-armoede
 - 3 oorlog-vrede
 - * 4 het rassenvraagstuk
 - * 5 communisme en democratie
- * deze deeltjes zullen in de loop van 1969 verschijnen.

prijs per serie f 2,50

deze series bevatten ieder vijf helder geschreven deeltjes, die uitstekend kunnen dienen als uitgangspunt in gespreksgroepen.

ieder deeltje telt ongeveer 24 blz.

bestellingen aan het centraal bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht bij voorkeur door storting of overschrijving van het verschuldigde bedrag op giro 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond roept sollicitanten op voor de functie van

2e organisatie-secretaris

Taak:

medewerken aan het tot ontwikkeling brengen van de plaatselijke afdelingen van het Humanistisch Verbond.

Vereisten:

opleiding Sociale Academie, studierichting sociaal-cultureel vormingswerk of daaraan gelijkwaardige opleiding, praktische ervaring in het verenigingsleven of het vormingswerk voor volwassenen, leeftijd tussen 30 en 40 jaar, humanistische levensovertuiging.

Sollicitaties te richten aan de directeur van het Humanistisch Verbond, Postbus 114 te Utrecht.
Op de envelop vermelden: sollicitatie.

School voor studie van de Esoterische Wijsbegeerte
onder auspiciën van **The Theosophical Society**
Opg. door H. P. Blavatsky
Inl. en literatuur over **vitale levensvragen**
van Aerssenstraat 26b Den Haag tel. 55 58 15

De dood verandert

Zojuist verscheen onder bovengenoemde titel een pocket. Hierin trachten schrijvers van verschillende richting duidelijk te maken wat voor hen de dood betekent
112 pag. f 3,25

Te bestellen door storting of overschrijving van f 3,25 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

INDEX-CIJFERS

van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

1958	117	
1959	118	stijging 0,85%
1960	121	„ 2,54%
1961	123	„ 1,65%
1962	127	„ 3,25%
1963	132	„ 3,94%
1964	140	„ 6,06%
1965	147	„ 5,00%
1966	156	„ 6,12%
1967	161	„ 3,21%
1968	?	

Omdat „Aurora” het kapitaal van alle op Index-Benaderingsvoorwaarden gesloten verzekeringen met de bovengenoemde percentages heeft verhoogd, hebben de verzekerde bedragen hun koopkracht behouden.

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waardevaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Nachtwachtlaan 20, Postbus 9200 Amsterdam - Telefoon 78 33 55

HUWELIJK

De door het Humanistisch Verbond opgerichte niet-commerciële

CORRESPONDENTIEKRING

helpt u bij het leggen van serieuze

HUWELIJKSCONTACTEN

op basis van eigen keuze.

Vraag brochure met voll. inl. aan de Humanistische Correspondentiekring, postbus 210, Utrecht. A.u.b. 40 ct. postzegels bijsluiten.